

La intimitat de Santes Creus

ROSA M. CANELA I BALSEBRE

LA INTIMITAT DE SANTES CREUS

Tombes de famílies nobles al claustre

A la pàgina anterior, claustre i cimbori

Tombas de familias nobles en el claustro

En la pàgina anterior, claustro y cimborio

Per a més informació:
Para más información:

Oficina Comarcal de Turisme de Santes Creus
Pl. Sant Bernat, 1
43815 Santes Creus (Aiguamúrcia)
Tel. 977 63 81 41
turisme@altcamp.cat
www.altcamp.cat

Partint del títol de l'article que Antoni Rovira i Virgili (il·lustre tarragoní) va dedicar a Santes Creus (*La Publicitat*, 31-8-1928), ens volem endinsar en aquesta profunda intimitat del monestir del Gaià, una intimitat plena d'impressions i de sensacions.

L'autor esmentat feia una comparança entre els monestirs cistercencs de Santes Creus i de Poblet i en remarcava l'essència diferenciada. Deia que ambdós presenten "una profunda oposició espiritual" i considerava que el monestir del Gaià és "la intimitat, el recolliment, la limitació assenyada, la modèstia satisfeta" i el del Francolí és "la grandesa, l'expansió, l'ambició il·limitada, l'orgull del poder". Els troba, però, complementaris i hi veu el símbol dels dos aspectes de l'ànima catalana: per un costat, "el treball concret, la fruïció tranquil·la, el seny reposat" (Santes Creus) i, per l'altre, "l'ambició vaga, la lluita constant i l'aspiració heroica" (Poblet). Dos monestirs tan semblants i tan diferents alhora. Dues descobertes a fer.

Qualsevol visitant que arribi a Santes Creus farà una immersió en un món únic i intemporal, a recer de les pedres i el silenci del monestir. Aquí, en aquest recinte de recolliment i d'espiritualitat, trobarà una màgica connexió amb el passat. Necessitarà, però, obrir bé els ulls i el cor... i escoltar les sensacions, captar l'energia, la simbologia omnipresent, el llenguatge dels símbols, dels espais... Tot ens parla: els petits detalls i els grans espais, des dels capitells, a les llums i les formes...; fins i tot el silenci, tan present a totes les estances, un silenci que reté la vida, que guarda el pas de centenars de monjos, d'abats, de reis, de nobles, de benefactors, de peregrins..., testimonis d'èpoques passades en què

el cenobi naixia i creixia. El recinte ens commou; ens arriba la força de la senzillesa, l'austeritat i l'espiritualitat de les comunitats cistercencques que, durant prop de set segles, hi varen viure.

I, ja a l'interior: la bellesa, una estètica profunda i plena de calma, un ambient que ens relaxa, que ens suggereix i que ens acull ben endins

L'audiovisual que introdueix la visita al monestir és, per a molts, el primer contacte amb el món del Cister. Amb aquest muntatge descobreixen el monestir, la seva història i el seu sentit. Imatges i explicacions, acompanyades d'una acurada escenificació, ens endinsen en el dia a dia d'un monestir. Aquest audiovisual ens prepara per al que ens espera: un patrimoni únic i especial, una trobada íntima amb un espai sagrat.

I, ja a l'interior: la bellesa, una estètica profunda i plena de calma, un ambient que ens relaxa, que ens suggereix i que ens acull ben endins.

LA INTIMITAT DE SANTES CREUS

Capitell de Reinard
des Fonoll

A la pàgina següent,
antic dormitori
dels monjos

Capitel de Reinard
des Fonoll

En la pàgina siguiente,
antiguo dormitorio
de los monjes

Els claustres. El claustre major i el posterior, immersos en un silenci profund, ens transmeten la bellesa permanent: el cel que n'és part, el temple de l'aigua amb tot el seu simbolisme, la natura, el cant dels ocells... un claustre per a un recolliment total. Hi trobem gran riquesa ornamental, amb motius florals, figuratius i heràldics. Les figures dels capitells ens miren, i nosaltres les mirem: animals fantàstics, escenes captivadores...; tot ens parla i ens acompanya fins al nostre interior. Res no és sobrer, tot és necessari.

El locutori, on conversaven tantes veus llunyanes que resten aquí, i que encara hi són; les notem. Sembla que aquí també ens agafen ganes de posar paraules al que veiem, al que sentim. La sala capitular, una de les dependències més belles del monestir on diàriament tenia lloc el Capítol: es llegia, es resava i també s'hi desenvolupaven els actes importants. Aquí captem tants dies, tantes paraules llegides i escoltades... i percebem la presència dels diversos abats que hi són enterrats.

El celler, que dona al claustre vell, podria haver estat destinat, també, a graner i, originàriament, a sala de monjos i escriptori. Era l' estança que donava aliment; aquí reposava el vi que reconfortava els germans, un vi tranquil i reposat com el mateix ambient monàstic. Al costat, una petita cambra subterrània i molt humida era destinada a presó, on eren tancats els reus sobre els quals l'abat tenia jurisdicció; ens sentim propers a persones que, qui sap per quins atzars de la vida, hi anaven a parar. El nostre pensament retrocedeix fins al 1870, aproximadament, època en què el monestir va servir de presó i va acollir uns set-cents presos del penal de Tarragona (l'església n'era el dormitori). Costa d'imaginar...

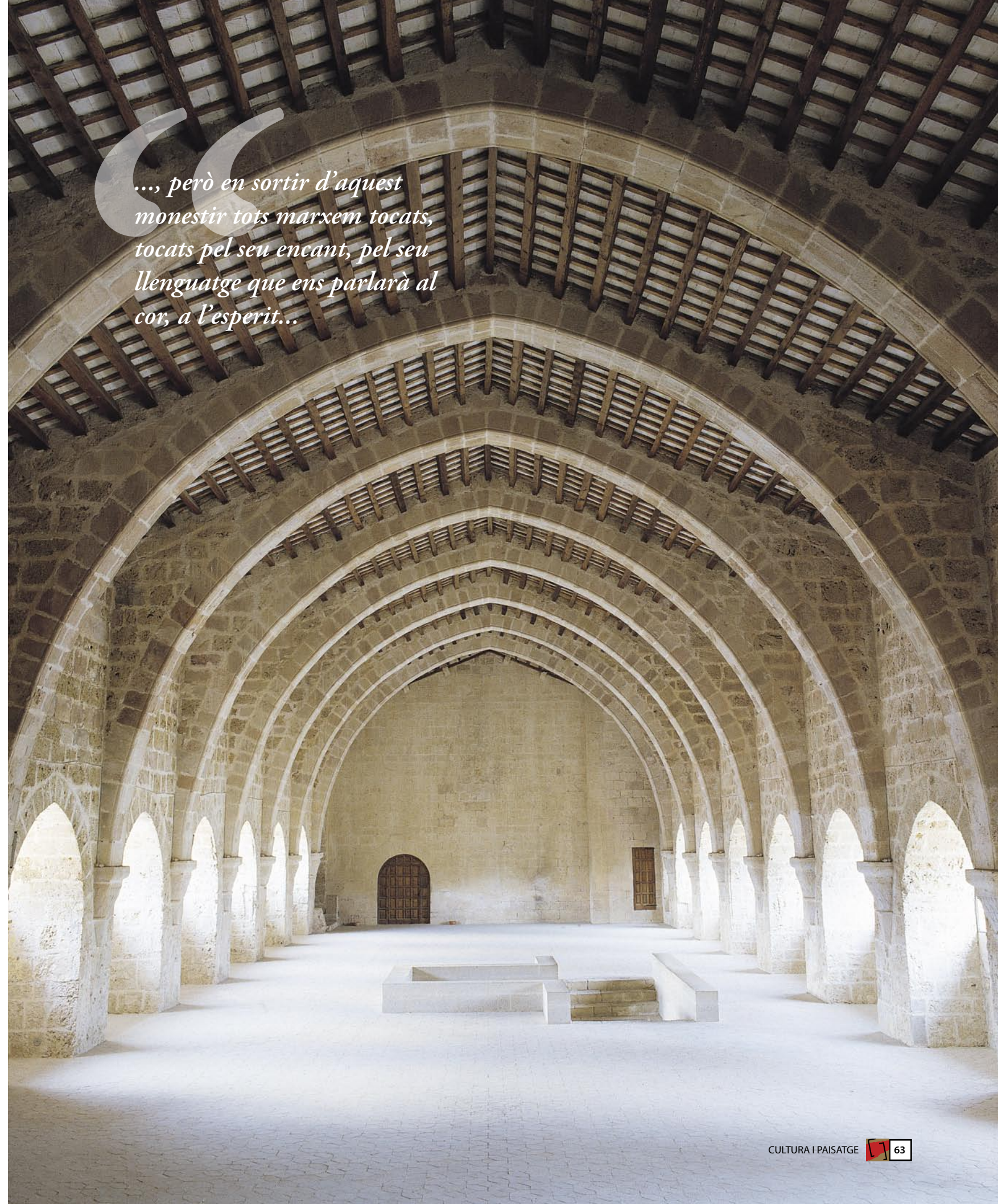
L'església de la Santíssima Trinitat, un petit temple romànic que invita a reposar-hi el cos i l'esperit. Aquí una sola paraula: autenticitat; tot és deliciós i la sonoritat del temple ens retorna dolçament.

I més espais, estances, racons... tot a l'espera d'entrar en comunió amb el visitant atent i inquiet, amb la voluntat d'oferir-li tot el seu interior, sense amagar res, però amb molts secrets per desvetllar

El dormitori, una nau molt espaiosa i elegant on dormien els monjos, primerament sense cap compartimentació, més tard es dividí en petites cel·les. Aquí es guardava el son dels germans, les nits gèlides d'hivern, les plàcides nits de l'estiu, les nits de segles. Actualment, aquells "sons" tenen altres sons: cicles de concerts de música clàssica que es porten a terme cada estiu en aquest marc inigualable tant per les seves característiques arquitectòniques com acústiques.

L'església és impressionant. En aquest espai qualsevol celebració litúrgica pren una força especial; és un espai únic de comunicació amb la divinitat, per la seva manca d'ornamentació, pels seus vitralls, que creen un ambient màgic, les lluminositats, contrastos, les grans alçades, les formes, l'orgue, la música, els cants que l'han anat omplint, les notes llunyanes de cant gregorià, l'olor

... però en sortir d'aquest monestir tots marxem tocats, tocats pel seu encant, pel seu llenguatge que ens parlarà al cor, a l'esperit...

dels ciris, l'aigua beneïda... Aquí podem imaginar les diferents pregàries diàries tan lligades al cicle del dia i de la llum. Tantes pregàries, tantes súpliques, tant desig de Déu... i ara tants casaments. Moltes parelles volen dir el seu sí impregnant-se del monestir i de la seva església; ells i els seus convidats també queden encisats amb tanta majestuositat, i el seu compromís pren la força que transmet un gran monestir quasi mil·lenari. Actualment, l'església és la parròquia que acull els fidels del poble i tots els que s'hi acosten.

Contemplem les tombes que ens fan imaginar mil aventures dels seus reis i nobles; moltes foren vides curtes, però intensament viscudes. I, fora l'església, el cementiri de la comunitat, els monjos enterrats a terra, senzillament, com la seva vida; vida i mort sense estridències, humilment, un viure i un morir paral·lels, amb un toc d'immortalitat: una integració total amb aquest indret.

I més espais, estances, racons... tot a l'espera d'entrar en comunitat amb el visitant atent i inquiet, amb la voluntat d'oferir-li tot el seu interior, sense amagar res, però amb molts secrets per desvetllar.

El conjunt monàstic ens interroga. Ens interroga sobre la vida, sobre el passat i el pas del temps, sobre l'arquitectura robusta i encisadora del Cister, sobre la societat medieval, sobre els mateixos monjos que hi vivien combinant l'oració i el treball (ora et labora). Tants monjos que van sumar al monestir, que en van ser part. De tots, de cadascun d'ells el monestir en guarda el seu esforç, el seu pas. Monjos, vinguts d'arreu, que a Déu oferien les seves vides dedicades a la pregària, a la purificació del cor i a la caritat fraterna. Un cenobi que, amb totes les seves ombres, oferia una estricta espiritualitat, socors a molts pobres, fidelitat a la llengua i a la cultura, i assegurava una pervivència del patrimoni i una transmissió de coneixement, de tècniques agrícoles, constructives, etc. En algun moment sentim enyorança de no trobar-hi encara avui una comunitat de religiosos.

I mirem l'entorn, fora els murs del monestir: vinyes ufanoses regalen el seu fruit, arbres i camps cultivats de lluny, terra que produeix, colors i aromes canviants, una terra tarragonina que acompanya i vigila el seu monestir. Des d'enllà i des de dins, se sentien les campanes, el toc diferenciat: el toc que crida, que suplica, que expressa.

Hi ha moltes maneres d'entrar al monestir: expectant, encuriós, indiferent, joiós ..., però en sortir d'aquest monestir tots marxem tocats, tocats pel seu encant, pel seu llenguatge que ens parlarà al cor, a l'esperit... I hi tornarem; tornarem perquè aquest monestir té quelcom que ens pertany: l'espiritualitat del nostre poble que, amb treball, esforç i molta fe, va crear un vincle fort amb Déu. Aquest monestir és el llegat de generacions de persones que, amb fe profunda, van fer història. La pregona memòria del cenobi és la del poble devot, amb els seus carreus, que guarden en silenci i solitud l'etern repòs de la reialesa, de la noblesa i de tots els seus religiosos.

Contemplem les tombes que ens fan imaginar mil aventures dels seus reis i nobles; moltes foren vides curtes, però intensament viscudes

"Mentre les grans creacions de la civilització siguin aquestes fàbriques d'histerisme que anomenem ciutats, els monestirs, amb espai i temps amplis, amb el seu silenci que permet escoltar les més belles sonoritats de l'ànima (la nit, l'aigua, el camp, Déu) i amb aquells calats gòtics assossegadors aquí i allí, tindran un valor: encara es podrà saber què és una vida "humana" (Agustí Altisent, monjo de Poblet).

I quan ens allunyem del monestir, si mirem enrere, veurem una imatge imponent entre el paisatge, una vista general del conjunt monàstic, en essència diferent de la que hem vist quan arribàvem; ara n'hem conegut l'interior i ens enduem part de la seva intimitat: les impressions d'aquest monestir, joia de l'Alt Camp. ■

La intimidad de Santes Creus

ROSA M. CANELA I BALSEBRE

Partiendo del título del artículo que Antoni Rovira i Virgili (ilustre tarraconense) dedicó a Santes Creus (La Publicitat, 31-8-1928), queremos penetrar en la profunda intimidad del monasterio del Gaià, una intimidad llena de impresiones y sensaciones.

Dicho autor hacía una comparación entre los monasterios cistercienses de Santes Creus y Poblet, remarcando su esencia diferenciada, decía "...los dos presentan una profunda oposición espiritual...". Consideraba que el monasterio del Gaià es "la intimidad, el recogimiento, la limitación sensata, la modestia satisfecha" y el del Francolí "la grandeza, la expansión, la ambición ilimitada, el orgullo del poder"; aunque los encuentra complementarios y ve en ellos el símbolo de los dos aspectos del alma catalana: por un lado, el trabajo concreto, la fruición tranquila, la prudencia (Santes Creus), y por otro, la ambición vaga, la lucha constante y la aspiración heroica (Poblet). Dos monasterios tan parecidos y tan distintos a la vez. Dos descubrimientos a llevar a cabo.

Todo visitante que llegue a Santes Creus hará una inmersión en un mundo único y atemporal, bien guardado por las piedras y el silencio del monasterio. Aquí, en este recinto de recogimiento y espiritualidad, encontrará una mágica conexión con el pasado. Necesitará, no obstante, abrir bien los ojos y el corazón y percibir las sensaciones, captar la energía, la simbología omnipresente, el lenguaje de los símbolos, de los espacios ... Todo nos habla, los pequeños detalles y los grandes espacios, desde los capiteles a las luces y las formas, incluso el mismo silencio, tan presente en todas las estancias, un silencio que retiene la vida, que guarda el paso de centenares de monjes, obispos, reyes, nobles, benefactores, peregrinos; épocas pasadas en las que el cenobio nació y creció. El recinto nos conmueve, nos llega la fuerza de la sencillez, la austeridad y la espiritualidad de las comunidades cistercienses que durante cerca de siete siglos vivieron aquí.

El audiovisual que introduce la visita al monasterio es, para muchos, el primer contacto con el mundo del cister. A través de él se descubre el monasterio, su historia y su sentido. Imágenes y explicaciones, acompañadas de una cuidadosa escenificación, nos adentra en el día a día del monasterio. Este audiovisual nos prepara para lo que nos espera, un patrimonio único y especial, un encuentro íntimo en un espacio sagrado.

Una vez dentro, nos empieza a embriagar la belleza de una estética profunda y llena de calma, un ambiente que nos relaja, nos sugiere y nos acoge bien adentro.

Los claustros, el claustro mayor y el posterior. Un profundo silencio puede describir lo que nos provoca el claustro, la permanente belleza, el cielo que entrevemos desde su interior, el templete del agua con todo su simbolismo, la naturaleza, el canto de los pájaros; un claustro para un recogimiento total. Hay en él una gran riqueza ornamental con motivos florales, figurativos y heráldicos.

Claustro posterior

Las figuras de los capiteles nos miran, las miramos, los animales fantásticos, las escenas cautivadoras, todo nos habla y nos acompaña hasta nuestro interior. Nada sobra, todo es necesario.

El locutorio, donde conversaban tantas voces lejanas que permanecen aquí, están, las notamos. Parece que aquí también tenemos ganas de poner palabras a lo que vemos, a lo que sentimos. La sala capitular es una de las dependencias más bellas del monasterio, donde diariamente tenía lugar el Capítulo. En ella se rezaba, se leía y se celebraban los actos importantes. Aquí captamos tantos días, tantas palabras leídas y escuchadas y la protección de diversos obispos enterrados en ella.

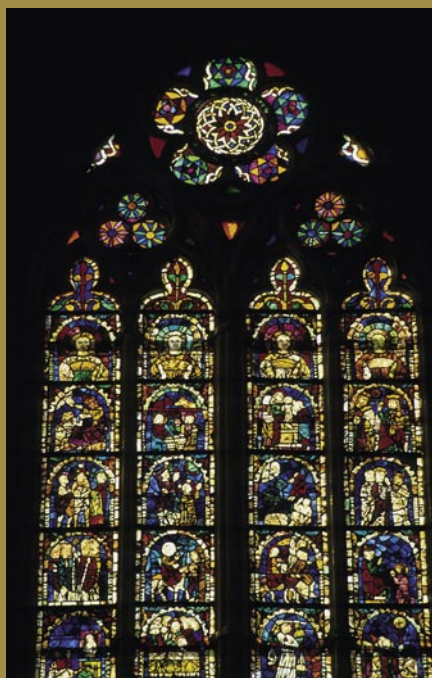
La bodega que da al claustro viejo, podría haber estado destinada también a granero y, originariamente, a sala de monjes y scriptorium. Una estancia que daba alimento, el reposo de un vino que reconfortaba a los hermanos, un vino tranquilo y reposado como el ambiente monástico. A su lado, en una pequeña estancia subterránea y muy húmeda destinada a prisión, se encerraba a los reos que el abad tenía bajo su jurisdicción. Sobre el año 1870, el monasterio sirvió de prisión a unos setecientos presos del penal de Tarragona, la iglesia fue su dormitorio. Cuesta de imaginar...

La iglesia de la Santísima Trinidad, un pequeño templo románico que invita al reposo del cuerpo y el espíritu, aquí sólo una palabra basta: autenticidad. Todo es delicioso, la sonoridad del templo nos envuelve dulcemente.

El dormitorio, una nave espaciosa y elegante donde dormían los monjes, primero sin ningún compartimiento, se dividió más tarde en pequeñas celdas. Aquí se guardaba el sueño de los hermanos, las gélidas noches de invierno, las plácidas noches veraniegas, las noches de siglos. Actualmente, aquellos sueños se han convertido en sonidos. Ciclos de conciertos de música clásica se celebran cada verano en este marco inigualable, tanto por sus características arquitectónicas como acústicas.

La iglesia es impresionante. En ella toda celebración litúrgica tiene una fuerza especial, un espacio único de comunicación con lo divino por su despojo de ornamentación. Sus vidrieras recrean un ambiente mágico, con sus contrastes luminosos y alturas majestuosas. El órgano, la música, las lejanas notas de canto gregoriano, el olor de los cirios, el agua bendita, las diferentes plegarias diarias, las súplicas, tanto deseo de Dios, y ahora, tantas bodas. Muchas parejas quieren darse el sí impregnándose del monasterio y de su iglesia. Ellos y sus invitados también quedan prendados de tanta majestuosidad

Vidriera gótica

y su compromiso adquiere la fuerza que transmite un monasterio casi milenario. Actualmente la iglesia es la parroquial que acoge a los fieles del pueblo y a todos quienes se acercan a él.

Contemplamos los sarcófagos, nos imaginamos mil aventuras sobre reyes y nobles. Muchas fueron vidas cortas pero intensas. Y fuera de la iglesia, el cementerio de la comunidad, los monjes enterrados en la tierra, sencillamente, como su vida, vida y muerte sin estridencias, humildemente, un vivir y un morir integrados con un toque de inmortalidad: una total integración con el lugar.

Y más espacios, estancias, rincones, todo a la espera de entrar en comunión con el visitante atento e inquieto, de ofrecerle todo su interior, sin nada que esconder, pero con muchos secretos para desvelar.

El conjunto monástico nos interroga. Nos interroga sobre la vida, el pasado y el paso del tiempo; sobre la robusta y cautivadora arquitectura cisterciense, sobre la sociedad medieval, sobre los mismos monjes que vivieron combinando la oración y el trabajo (ora et labora). Tantos monjes que formaron parte del monasterio. De todos y cada uno de ellos, el monasterio guarda su esfuerzo, su paso. Monjes que venían de todas partes, que a Dios ofrecían sus vidas dedicadas a la plegaria, a la purificación del corazón y a la caridad fraterna. Un cenobio que con todas sus sombras, ofrecía una estricta espiritualidad, auxilio a muchos pobres, fidelidad a la lengua y a la cultura, aseguraba una pervivencia patrimonial y una transmisión de conocimientos, de técnicas agrícolas y constructivas. En algún momento sentimos añoranza de no encontrar hoy una comunidad de religiosos.

Y miramos el entorno, fuera de los muros del monasterio. Viñedos ostentosos nos regalan su fruto, árboles y campos cultivados, tierra que produce colores y aromas cambiantes, una tierra tarraconense que acompaña y vigila su monasterio. A lo lejos y desde su

Panteón del rey Pedro el Grande

interior, se oyen las campanas, su toque diferenciado, el toque de llamada que suplica, que expresa.

Hay muchas maneras de entrar en el monasterio: expectante, con curiosidad, indiferente, con alegría... pero a la salida, todos nos sentimos embriagados por su especial encanto. Volveremos, volveremos porque este monasterio tiene algo que nos pertenece, la espiritualidad de nuestro pueblo, que con su trabajo, esfuerzo y mucha fe, creó un vínculo con Dios. Es éste el legado de generaciones que con una profunda fe hicieron historia. La profunda memoria del cenobio es la del pueblo devoto que con sus sillares aguardan en silencio y soledad el eterno reposo de la realeza, de la nobleza y de todos sus religiosos.

“Mientras las grandes celebraciones de la civilización sean estas fábricas de histerismo que nombramos ciudades, los monasterios, con espacio y tiempo amplios, con su silencio que permite escuchar las más bellos sonidos del alma (la noche, el agua, el campo, Dios) y con aquellos calados góticos sosegados aquí y allí, tendrán un valor: aún se podrá saber qué es una vida humana”. (Agustí Altisent, monje de Poblet)

Cuando nos alejamos del monasterio, volvemos la cabeza y vemos una imagen imponente entre el paisaje: el conjunto monástico. Su esencia ahora es diferente de la que hemos visto cuando llegábamos. Ahora conocemos su interior y nos llevamos una parte de su intimidad, la impresión de este monasterio como joya del Alt Camp. ■